

É R T E K E Z É S E K  
A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

XI. KÖTET. VII. SZÁM. 1883.

TELEGDI MIKLÓS MESTER  
MAGYAR KATECHISMUSA

1562-IK ÉVBŐL.

MAJLÁTH BÉLA

L. TAGTÓL.

Ára 10 kr.

BUDAPEST, 1884.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)



# É R T E K E Z É S E K

## A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

### Első kötet. 1867—1869.

I. Solon adótörvényéről. Télyf Ivántól. 1867. 14 l. Ára 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvénykönyvhöz. Télyf Ivántól. 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legújabb magyar Szentírásról. Tárkányi J. Bélától. 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. Szász Károlytól. 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, ezek tekintetéből Akadémiánk feladása Toldy Ferencztől. 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvről. Vámbéry Armintól. 1868. 18 l. 10 kr. — VII. Gelije Katona István főleg mint nyelvész. Imre Sándortól. 1869. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Bartalus Istvántól. Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (I. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai 1550—59.—2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. — 3. Baldi Magyar-Olasz Sztórárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szezenzi Molnár Albert 1574—1633). Toldy Ferencztől. 1869. 176 l. — X. A magyar bővített mondat. Brassai Sámuel től. 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető kézíratai- és nyomtatványairól. Bartalus Istvántól. 1870. 43 l. 20 kr.

### Második kötet. 1869—1872.

I. A Konstantinápolyból legújabban érkezett négy Corvin-codexről. Mátray Gábor l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. Szász Károly r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. Joannovics Gy. l. tagtól. 1870. 43 l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. Finaly Henrik l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétsziget görög népnyelv. Télyf Iván lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satírái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. Zichy Antall. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szó. tárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növénytaní névtár XVII. és XVIII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Besenyei előtt) Toldy Ferencz r. tagtól. 1871. 124 l. Ára 40 kr. — VIII. A sémi magánhangzokról és megjelölések módjairól. Gr. Kun Géza lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szófejtetések. Szilády Áron l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. Szénássy Sándor l. tagtól. 1872. 114 l. 30 kr. — XI. A defterekről. Szilády Áron lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. Szvórényi József lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 kr.

### Harmadik kötet. 1872—1873.

I. Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius satírjainak magyarázói után. Brassai Sámuel r. tagtól. 1872. 109 l. 40 kr. — II. Apáczai Cséri János Barczai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében Szabó Károly r. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. Szabó Imre t. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló Vadnai Károly l. tagtól. 1873. 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett. Finaly Henrik l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetről. Feletttel a magyar ósköltészetre. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost. külső l. tag felett. Riedl Szende l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. Goldziher Ignácztól. 1873. 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. Riedl Szende l. tagtól. 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim történetéhez. Gr. Kun Géza l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. Riedl Szende. l. tagtól 51 l. 20 kr.

### Negyedik kötet. 1873—1875.

I. Szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére, különös tekintettel a magyarra. Brassai Sámuel r. tagtól. 1874. 151 l. 40 kr. — II. Szám. Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól.

TELEGDI MIKLÓS MESTER  
MAGYAR KATECHISMUSA

1562-İK ÉVBŐL.

MAJLÁTH BÉLA

I. TAGTÓL.

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Budapest, 1883. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

## Telegdi Miklós mester magyar kathechizmusa

1562-ik évből.

(Felolvasatott a m. t. Akadémia okt. 22-én tartott ülésében.)

Szabó Károly *Régi Magyar könyvtárához* írt előszavában mondja: »munkám megjelenése következtében fog hazai könyvtáraink gondos átkutatása nagyobb mérveket ölteni. . . « Igaza volt, mióta Szabó Károly alapvető munkája megjelent, a *Magyar Könyv-szemle* több mint kétszáz adalékkal szaporította a régi magyar könyvek lajstromát. S habár újabb, tömeges felderítésére az ismeretlen régi magyar könyveknek nem számíthatunk is, a tallózás, még évek múlva is felszínre hozand egy olyan magyar könyvet, mely a *Régi magyar könyvtárt* teljesebbé fogja tenni; ámde ha a hazai könyvtárak mindannyija is át meg át leendő kutatva, a munkát még akkor sem mondhatjuk befejezettnek, mert a külföldi idegen könyvtárak is tartalmazhatnak, a mint hogy tartalmaznak is, régi magyar könyveket, melyeknek bibliographiai leírása és közlése, irodalomtörténetünk érdekében vajmi kívánatos, és ennek elérése indokából multhatlanul szükséges a külföldi könyvtárak búvárlása is.

A magyar codicologia már eddig is számba vehető sikereket mutathat föl a külföldi könyvtárak kutatásának eredményül, midőn is szép számmal fedezett föl kiváltképen Csontos János, muzeumi segédkönyvtár őr oly magyar codexirókat, másolókat és miniátorokat, kikről még csak tíz év előtt is alig volt sejtelmök a középkori irodalom-történet íróinak. Nem kevesebb jutalmazó munka a régi magyar könyvek kutatása is, kivált midőn az eddigi fölfedezések útmutatóul és ösztönül szolgálhatnak a kutatások folytatására; sőt a további búvárlások, a

kivánatoseredmények valószínűségével kecsegtethetnek, ha figyelembe vesszük, hogy a XVI. és XVII. században, a külföldön iskolázott magyar ifjak nemcsak nemzetiségi könyvtárakat alapítottak, mint például a többi között Wittenbergában is, de oda magyar könyveket is vittek és ilyenekkel szaporították külföldi könyvtárukat, mint ezt azon két magyar munka provenienciája is tanúsítja, melyeket a múlt évi országos könyvkiállításra a múzeumi könyvtár a hallei egyetemtől kikölcsönözött, s melyeknek signaturája ez: »Ex Bibliotheca Nationis Hungar. Witteberg.<sup>1)</sup> E két kis nyomtatványt Szakmári ottani magyar tanuló ajándékozta Rotharidesnek, a ki azokat ismét a magyar ifjak nemzeti könyvtárába juttatá. Ha tekintetbe vesszük továbbá, hogy Szabó Károly még 56 oly, XVI-ik századból való könyv címét közli, melyek most egy példányban sem ismeretesek, de ezek egy része alig néhány év előtt a Nagy István-féle könyvtárból külföldi piacra került, nem indokolatlan a föltevés, hogy a végképen elveszetteknek hitt magyar szövegű nyomtatványok közül még több is napfényre kerülhet.

Egyes elszórt, imitt-amott megjelent közleményekből pedig tudjuk, hogy Német-, Francia- és Angolország némely könyvtárában vannak magyar könyvek, melyeknek bibliographiai leírása ránk nézve igen kívánatos, s a melyek tudomására jóakarató figyelmeztetések révén jutottunk. Elősegíti az ilyen mű kutatásokat a múzeumi könyvtárnak széles körű összeköttetése s barátságos viszonya Európa könyvtárainak majduem valamennyi nevezetesebbjével, mely viszonyt könyvtáraink érdekében ápolni és kiterjeszteni úgy tudósaink előnyére, mint bibliographiánk hasznára, egyik fontos föladata a Széchenyi országos könyvtárnak.

Hogy ez alkalommal ismét bemutatathatunk egy régi magyar könyvet: Telegdi Miklós mester magyar katechizmusát 1562-ből, ezt első sorban Dr. Kiss Áronnak köszönhetjük, másod sorban pedig azon kölcsönös jó viszonynak, melyben a Széchenyi országos könyvtár a bázeli egyetemi nyilvános könyvtárral áll.

Dr. Kiss Áron képezdei tanár s a budapesti református

---

<sup>1)</sup> Magyar Könyv Szemle. 1881. évf. 242. lap.

collegium könyvtárnoka ugyanis azon jó szokást követi, hogy ha tanítványai közül valamelyik theologiai kiképeztetése végett a külföldi egyetemekre megy, nem mulasztja el tanítványait a külföldi könyvtárak régi magyar könyveire figyelmeztetni, s midőn azok visszajönnek, könyvtár-kutatásuk eredményét rendszeren megkérdezi tőlök. Ez úton jutott a Széchenyi országos könyvtár tudomására a Telegdiféle katechizmusnak létezése.

Benkő István református papjelölt t. i. az edinburgi akademián végezvén tanulmányait, haza jövet meglátogatta Bazelt is, s három havi ott tartózkodása alatt az egyetemi könyvtárban bűvázkodott. Kutatása közben egy colligatum akadt kezébe, és abban szemébe ötlött egy magyar könyv címe 1562-ik évből, mit lemásolt. Dr. Kiss Áron értesítvén erről az elmúlt évben Szabó Károlyt, ez lépéseket tett a könyv kikölcsmzése ügyében az akademiának irodalom-történeti bizottsága által; a kikölcsmzés azonban akkor eszközölhető nem volt. Most azonban, a Széchenyi országos könyvtár, vizsontszolgálatok fejében, Csontos János segédkönyvtárőr személyes ismeretsége mellett, az említett katechizmust kölcsönként meg-szerezheté. A könyvnek címlapja betűhív másolatban ez:

A Keresztyensegnek Fundamentomirolo való rövid keonywechke. Ki az Szentirasnac külömb külömb heleiből keres es feleletkeppen irattatot az Telegdi Miklos mester által, Deac nyelwből Magyar nyelwre forditatot. Bechben Niomtattatot Raphael Hofhalter által: urunc szuletese utan 1562 esztendőben.

A címlap tulsó oldalán Oláh Miklós esztergomi érsek mellképe, ugyanazon nagyságban és előállításban, mint az, az 1560-ik évben Bécsben Hofhalternál nyomtatott s Oláh Miklós által a nagyszombati synodus alkalmából írt s *Catholicae ac Christanae Religionis praecipua quaedam Capita* című munka elején látható, mit később Péterffy 1742-ben conciliaiban újra kinyomatott. 8-o. Címlap, a nyomdász ajánlata 2 levél, Telegdi Miklós ajánlata a nagyszombati tanuló diák gyermekekhez 2 levél, B—G és két levél, összesen 51 számozatlan levél. Egyetlen ismert példánya a bazeli egyetemi nyilvános könyvtárban. A könyv állapota igen szép, teljes és ép. Egy eredeti sajtoltt fehér bőrkötésű colligatumban a második mű, megelőzi azt *Theologiae Jesuitarum praecipua capita* című latin

munka, s következik utána egy 1561-ben Tübingában glagol betűkkel nyomtatott horvát szövegű abécé és catechizmus. Könyvtári jelzése: F. O. XI. Varia Abcedarium et catechismus glagol. Tübingen 1561.

Telegdi Miklós mesternek ezen munkája egyébiránt nem egészen ismeretlen a magyar irodalom-történetben. Reá mutat erre maga Telegdi is 1580-ban Nagy-Szombatban megjelent könyvében,<sup>1)</sup> melylyel Bornemissza Péter *Fejtegetés* című munkájára felel. Most említett munkájának 170-ik lapján ezt mondja Telegdi: »A Canisius Péter catechizmusát még ifjú koromban en fordetottam magyarrá.« Erre hivatkozik Ferenczi Jakab és Danielik József,<sup>2)</sup> innét tudta Toldy Ferencz is, hogy Telegdi Canisius nyomán egy magyar catechizmust is írt fiatalságában, de mit minden példányában nyom nélkül elveszettnek hitt.<sup>3)</sup>

Ime, dr. Kiss Áron buzgósága a helyes nyomokra vezetett, előttünk fekszik azon catechizmus, melyet Telegdi Miklós mester Canisius után írt, a mint hogy ezt a nagyszombati tanulókhöz írt ajánlásában meg is említi, s a melyet Oláh Miklós költségén és parancsából Hofhalter Raphael Bécsben ki is nyomtatott.

Midőn mi ezen egyetlen példány betű, lap és alak hív másolatát eszközöltük, helyesnek véltük azt a magyar tudományos Akadémia irodalom-történeti bizottságának rendelkezésére bocsátani.

Nem tekintve azt, hogy ez elveszettnek hitt munkának csak ez egy példánya ismeretes, s az a bazeli egyetem nyilvános könyvtárának tulajdona lévén, hazai gyűjteményeink bármelyike részére is aligha lenne megszerezhető: a teljes szövegnek újabbi kiadására részünkről több alapos indokot hozhatunk föl.

Tudjuk azt, hogy a magyar tudományos Akadémia irodalom-történeti bizottságának egyik feladata, oly régi magyar

<sup>1)</sup> Szabó Károly: *Régi Magyar Könyvtár*, 93. lap, 177-ik szám.

<sup>2)</sup> Ferenczy Jakab és Danielik József: *Magyar írók. Életrajzgyűjt.* I. k. 576. lap.

<sup>3)</sup> Toldy Ferencz: *Irodalmi képek és szakaszok*, összegyűjtött munkáinak VII. kötete, 7-ik lapon.



művek újabbi kiadása, melyek akár szószerkezeti, nyelvészeti, stylistikai, vagy pedig a nyelv fejlődési történetéhez kiváló anyagot nyújtanak. Telegdi Miklós egyike azoknak, ki a XVI. század írói között nemcsak az első helyet foglalja el, de sem előtte, sem utána a XVI. és XVII. században öt valláserkölcsi irányában, nyelvezetének szabatosságában, és gyakran egyszerűen szép művészi kezelésében a nyelvnek senki utól nem érte. <sup>1)</sup> Elégségesnek tartjuk Telegdi 22 évi irodalmi hatásának jellemzéséül Toldy Ferencz eme szavait ismételnünk: »Telegdi a maga nemében legnagyobb régibb szónokaink között, kik mind az ellenfelekezetekhez tartoznak, s nagyobb ezeknél nem csak a hitszónok nyugodt nemességével, hanem a teljes arányos beszédszövéssel, a bölcsen mérsékelt bőség mellett gondos, szabályos nyelvezetével, s a kifejezés szerencsés megválasztásával, mely gyakran aesthetikai szépségre is emelkedik. Ha Pázmány a XVII. század bíboros Cicerója volt, Telegdi méltán a XVI. század Cato censorinusának nevezhető. <sup>2)</sup>

A katolikus irodalom hosszabb ideig tétlen vala, míg azt 1561-ben Draskovics György ujabban föléleszté, s a ki utána legközelebb a hitújítók küzdterére lépett, az Telegdi Miklós mester, a fiatal pap volt, ki Nagy-Szombatban a hittant latin nyelven adta alő; de már ekkor megszülemlett benne az eszme — a mint ez a magyar katechizmushoz írt ajánlásából is kitűnik — előadásait az által tenni közhasznúvá, hogy hittani fejtegetései ne csak tanítványainak, de a népnek is, azoknak is, kik a latin nyelvet nem értették, hozzáférhetővé legyenek, s Canisius Péter alapján magyar katechismusát megírta. Tizenöt évvel előzi meg ezen munkája eddig ismert öt magyar és két latin dolgozatát; <sup>3)</sup> minthogy evangeliumainak magyarázata csak 1577-ben jelent meg akkor, midőn ő már négy év óta káptalani nagy prépost volt.

<sup>1)</sup> Toldy Ferencz: *Magyar nemzeti irodalom története* 48. lap.

<sup>2)</sup> Toldy Ferencz: *Irodalmi képek és szakaszok*. VII. k. 6. lapon.

<sup>3)</sup> Szabó, *Régi magyar könyvtár*. 67. l. 122.; 77. l. 145. sz.; 92. l. 176. sz.; 93. l. 177. sz.; 96. l. 178. sz.; 96. l. 184. sz.; 105. l. 204. sz. — Szabó Károly: *Nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok jegyzéke*. 102. lapon.

Nem csak tehát hogy ő volt főpapjaink között az első, aki a katolikus egyházat 1583-ban magyar agendáriussal ellátta. de mint fiatal pap, huszonhét éves korában ő írta meg az első magyar katolikus katechizmust is, mely az említett példányban fönmaradt. Minthogy pedig a XVI-ik században a hazai nyomdák protestans kezekben valának, s hitviták katolikus szellemű iratainak terjesztésében akadályúl szolgált a katolikus nyomdák hiánya, s e miatt azoknak külföldön kellett nyomtatniok: Telegdi volt az, ki a bécsi jezsuiták nyomdáját 1000 frton megvette 1577-ben s azt mint első kath. könyvsajtót Nagy-Szombatban saját házában elhelyezte. Hathatós lendületet adott ez által Telegdi nyelvünk művelődési fejlődésének, mely a hitviták iratai által oda fejlődhetett, a hova azt a XVII. században Pázmány Péter emelte, s melynél szebbet, nagyszerűbbet a XVIII. századig felmutatni nem vagyunk képesek; s ha szabad Toldi Ferencz szavaival élni: »Telegdi tizenhat évi élő szónoklásával készített irodalmi fellépésének utat, munkái szélteben elterjedtek, a nagyok, az egyháziak, s ezek útján a nép között is, s általuk nemcsak egy új, öntudatosan kimívelt irodalmi nyelv előkészítője lett, melynek nyomán állította elő Pázmány a legfelsőbbet, mit a magyar próza a XVIII. századig előmutatni bír.<sup>1)</sup>

A magyar tudományos Akadémiának irodalom-történeti bizottsága nyelvünk fejlődési szempontjából, annyi érdemmel szemben, mint a mennyit Telegdi írói pályáján fel tud mutatni, csak pártatlan méltánylásának jelét adja, ha régebbi világi íróink műveinek újabbi kiadása mellett, ha a protestáns egyház XVI. századbéli kitűnő irodalmi munkáinak kiadási sorozata közé a katolikus egyház e nagy érdemű bajnokának munkáját, s általában az első magyar katolikus katechizmusnak újabbi kiadását is fölveszi.

Nem kevesebb fontos indok ezen katechizmusnak újabbi kiadására azon körülmény, hogy Telegdi, ezen első munkájának megjelenése után, második ismert művét csak 15 év múlva adta ki. E két munkának nyelvtani szempontból való összehasonlítása érdekes adatokat nyújt Telegdi nyelvkezelésére

<sup>1)</sup> *Irodalmi képek és szakaszok.* VII. köt. 7-ik lap.

nézve. Meglepő a fiatal papnak csekély kivétellel következetesen keresztülvitt ortographiája, az alaktan régi formáinak alkalmazásai, tiszta, világos értelmű mondatfűzései oly szépségeket tüntetnek föl, melyeknek megismerése egymagukra nézve is kívánatossá teszik a teljes szövegnek újból kiadását.

Nyelvészeink fejtegetési körébe tartozván Telegdi munkájának nyelvészeti becsét méltányolni, mi itt röviden akarjuk feltüntetni Telegdi ortographiáját és nyelvkezelésében azon sajátságokat, melyek a figyelmes olvasónak, ha egyszersmind nem nyelvész is, szemébe ötlík. Telegdi katechizmusában az *á*-t rendszeren *a*-nak írja, s csak néha *aa*-nak, mint az *aad*, *szaal* és *maas* szókban, az *é* néha *ee*, különben mindig *ç*, például *keet heet celni*, az *i*, *í*, ritkán *y*; az *ö*-re nézve háromféle eltérés tapasztalható: majd *ó* majd *eo*, ismét *ew*; az *u*-t *u*-val, de gyakran *v*-vel is helyettesíti; az *ü* mindig *ü*. Ezen esetek kivételével a hosszú magánhangzók általában nincsenek megjelölve. A *cs* mindég *ch*, a *g*-hez csak néha ragaszt *h*-t; a *j* mindég *i*-vel van írva, ritkábban *y*-nal, a *k*-t *k*-nak írja, kivéve a szó végén, a hol azt következetesen a *c* betű helyettesíti; a kettős *k*-nál, az utóbbit *c*-vel cseréli föl; az *ny* rendszeren *ny*, kivételesen *ní*; a *gy* = *gy*, ritkábban *gi*, legrendesebben azonban *g*, hosszú vonallal fölötte; az *s*-t hosszú *f*, a szó végén röviddel írja, a *t*-hez csak néha ragaszt egy *h* betűt; az *sz* = *ß*, néha *sz*; a *v* kettős *w*, *v*, vagy *u*.

Érdekesek hangtani sajátságai is, mint *êm* = *ím*; *titkya* = *titkát*; *titkiarol* = *titkáról*; *esmet* = *ismét*; *chêc* = *csak*, *s*-el írva csak egyszer fordul elő; *másodszer*, *harmadszer*, *utolszer*; *iovait* = *javait*; *bôdagsagban* = *boldogságban*; *uôt* = *vett*; *külfü* = *külső*; *irejség* = *irigység*; *alamofna* = *alamizsna*; *kesertetben* = *kisértetben*; *leszünc* = *leszünk*; *tahat* = *tehát*; *iduözlync* = *üdvözöljük*; *seh* = *se*; *deh* = *de*; *fiból* = *szívből*; *chénaly* = *csinálj*; *heiala* = *hiába*; *esküest* = *esküvést*; *gyakorlyac* = *gyakorolják*; *veszünc* = *veszünk*.

Szóképzési sajátságai között találjuk *tanet* = *tanít*; *epet* = *épít*; *oregbet* = *öregbít*; *fordet* = *fordít*; *vjet* = *újít*; *rövidben* = *rövidebben*; *mindennapiat* = *mindennapit*; *tanolyuc* = *tanúljuk*; *tanolunc* = *tanulunk*; *másod* = *második*; *harmad* = *harmadik*; *zugodas* = *zúgolódás*; *lathatandó* =

látható; *vtolfo kenetes* = utolsó kenet; *verſönſeg* = versengés; *rugolozhaffon, rugolozhasson* = rugdalódzhasson; *nyomodac* = nyomodák értelemben.

Ragozási sajátságai a következőkben tűnnek elő: *keriöc* = kérjük; *uonszon* = vonz, von; *dichöſeguel* = dicsőséggel; *gyözedelemuel* = győzelelemmel; *birodalomual* = birodalommal; *périmassa* = primása; *legatussa* = legátusa; *vadnac* = vannak; *erthetneiec* = érthetnék; *hiti* = hite; *szereteti* = szeretete; *meltatlanol* = méltatlanul; *vtallyoc* = utáljuk; *bant-hatnoioc* = bánthatnók; *tanachol* = tanácsul helyett.

Telegdinek szófűzési sajátságai között találjuk: *minden* e helyett: mindenki; *kinec miatta* = általa; *kít . . . magyar nyelven fordítot* = melyet, nyelvre helyett; *minul eoreokkal, eoreokke*, de előfordul így is: mind örökcön; *gyakorlataſſaggal intettelec*. Föltűnő latinismuskok: *teczec alkotmatos dolognac lenni*; *ezeket ſzoktuc mondani közönſeggel alakba lenni*; *ennec ê munkanac*; *gyemölchöt teremteni*, teremni értelemben; *mind mind* mellett gyakori a *mind ſmind*; *hazassag kívül*, mai használatban: házasságon kívül; *ê tiz parancholatnac kiuöle* stb.

Végül még csak egynehány különféle sajátságait óhajtom megemlíteni, mint például: az *a* névelő és az *e* mutató névmás mindig így van írva *â, ê*, (de: *az, ez*); *megmiuelhet*, megtehet helyett; *efmegh* és *esmet* is ismét értelemben; *tudnya illic*; *ioszag* jószág helyett; az *is* néha *es* alakban, mindig a megelőző szóhoz van csatolva; *penigh*; *gyakorlattasac* gyakoroltassék értelemben. Érdekes az előforduló *falmadozás* szó a szövegben így alkalmazva: »édes beszédeknek, salmadozásoknak általa megcsalják az ártatlanoknak szívöket. A szűz Máriáról szólva ezeket mondja: »mi nekünc Istennel ualo kedw talalonc«, az eredetiben Canisiusnál így van: »iuventrix gratiae.«

Az előadottak által óhajtottam a tisztelt Akadémia figyelmét Telegdi Miklós mester katechizmusára irányozni; midőn is kecsgett a remény, hogy ezen rövid ismertetésben fölhozottakat elegendő indokoknak ismerendi el arra, hogy a ma már csak egy példányban létező katechizmusnak teljes szövege újra kinyomassék.



Melléklet öt khálmik dana hangjegye. 1874. 32 l. 20 kr. — III. Szám. A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban. Székfoglaló Bartal Antall. tagtól 1874. 182. l. 40 kr. — IV. Szám. A határozott és határozatlan mondatról. Barna Ferdinánd l. tagtól 1874. 31 l. 20 kr. — V. Szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről. tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. Dr. Goldziher Ignácztól. 1874. 42 l. 20 kr. — VI. Szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről. Hunfalvy Pál r. tagtól. — II. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartottgyűléséről. Budenz József r. tagtól. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. Szám. Az új szókról. Fogarasi János r. tagtól 15 kr. — VIII. Szám. Az új magyar orthologia. Toldy Ferencz r. tagtól. 1875. 28 l. 15 kr. — IX. Szám. Az ik-es igékről. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1875. 32 l. 15 kr. — X. Szám. A nyelvújításról. Szarvas Gábor l. tagtól. 1875. 25 lap. 15 kr.

### Ötödik kötet. 1875—1876.

I. Szám. Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1875. 40 l. 25 kr. — II. Szám. A neo- és palaeologia ügyében. Brassai Sámuel r. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — III. Szám. A hangsúlyról a magyar nyelvben. Barna Ferdinánd lev. tagtól. 1875. 48. l. 30 kr. — IV. Szám. Brassai és a nyelvújítás. Ballagi Mór r. tagtól. 1876. 22 l. 15 kr. — V. Szám. Emlékeszéd. Kriza János l. t. felett Szász Károly l. tagtól. 1876. 40 l. 25 kr. — VI. Szám. Művészet és nemzetiség. Bartalus István l. tagtól. 1876. 35 l. 20 kr. — VII. Szám. Aeschylus. Tótfy Iván lev. tagtól. 1876. 141 l. 80 kr. — VIII. Szám. A mutató névmás hibás használata. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1876. 15 l. 10 kr. — IX. Szám. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve. Imre Sándor l. tagtól 1876. 97. l. 60 kr. — X. Sz. Bérczy Károly emlékezete. Arany László l. tagtól 10 kr.

### Hatodik kötet. 1876.

I. Szám. A lágy aspiráták kiejtéséről a rendben. Mayr Auréltól. 10 kr. — II. Szám. A mandsuk szertartások könyve. Bálint Gábertől 10 kr. — III. Szám. A rómaiak satirájáról és satirairóikról. Dr. Barna Ignácztól. 20 kr. — IV. Szám. A spanyolország arabok helye az iszlám fejlődése történetében összehasonlítva a keleti arabokéval. Goldziher Ignácztól. 50 kr. — V. Emlékeszéd Jakab István l. t. fölött. Szász Károly r. tagtól 10 kr. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. Szilágyi István l. tagtól. II. Vaszary Kolozstól. III. Révész Imre l. tagtól. 60 kr. — VII. Emlékeszéd Mátray Gábor l. t. felett. Bartalus István l. tagtól. 10 kr. — VIII. A mordvaiak történelmi viszonyságai. Barna Ferdinánd l. tagtól. 20 kr. IX. Eranos. Tótfy Iván lev. tagtól. 20 kr. — X. Az ik-es igékről. Joannovics György l. tagtól 40 kr.

### Hetedik kötet.

I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. Barna Ferdinánd l. tagtól 50 kr. — II. Podhorszky Lajos, magyar-sinai nyelvhasonlítása. Budenz József r. tagtól 10 kr. III. Lessing (székfoglaló). Zichy Antal lev. tagtól. 20 kr. — IV. Kapcsolat a Magyar és szuomi irodalom között. Barna Ferdinánd, lev. tagtól. 10 kr. — V. Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. Barna Ferdinánd l. tagtól. 30 kr. VI. Rankavis Kleon új-görög drámája. Tótfy Iván lev. tagtól. Ára 30 kr. — VII. A nevek uk és ük személyragairól. Imre Sándor l. tagtól. 20 kr. — VIII. Emlékeszéd Székács József t. tag fölött. Ballagi Mór r. tagtól. 20 kr. — IX. A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. Vámbéry Ármin r. tagtól. 10 kr. — X. Bátor László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. (Székfoglaló.) Volf György l. tagtól. 10 kr.

### Nyolczadik kötet.

I. Corvin-codexek. Dr. Ábel Jenő től. 60 kr. — II. A mordvaiak pogány Istenei s ünnepi szertartásai. Barna Ferdinánd l. tagtól. 50 kr. — III. Orosz-lapp utazásomból. Dr. Genetz Arvidtól. 20 kr. — IV. Tanulmány a japáni művészetéről. Gróf Zichy Ágosttól. 1 frt. — V. Emlékeszéd Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmádon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta Szász Károly r. t. 10 kr. — VI. Ukonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. Hunfalvy Pál r. tagtól. 20 kr. — VII. Az úgynevezett lágy aspiráták phoneticus értékéről az 6-indben. Mayer Auréltól. 60 kr. — VIII. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. Dr. Ábel Jenő től. 80 kr. — IX. Ujperzsa nyelvjárások. Dr. Pozder Károlytól. 50 kr. — X. Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. Székfoglaló Imre Sándor r. tagtól. 30 kr.



## Kilenczedik kötet.

I. Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. Budentz J. r. tagtól 10 kr. — II. A Boro-Budur Jáva szigetén. Dr. gróf Zichy Ágost l. tagtól 40 kr. — III. Nyelvünk újabb fejlődése. Ballagi Mór r. tagtól. 20 kr. — IV. A hunnok és avarok nemzetisége. Vámbéri Ármin r. tagtól 30 kr. — V. A Kún- vagy Petrarkacodex és a kúnok. Hunfalvy Pál r. tagtól. 30 kr. — VI. Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag fölött. Szász Károly r. tagtól. 10 kr. — VII. Ős vallásunk főistenei. Barna Ferdinánd l. tagtól 40 kr. — VIII. Schopenhauer aesthetikája. Dr. Ruzsicska Kálmántól. 10 kr. — IX. Ős vallásunk kisebb istni lényei és áldozat szertartásai. Barna F. l. tagtól. 30 kr. — X. Lessing mint philologus. Dr. Kont Ignácztól 30 kr. — XI. Magyar egyházi népelemek a XVIII. századból. Székfoglaló. Bogisich Mihály l. tagtól 50 kr. — XII. Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. Simonyi Zsigmond l. tagtól 20 kr.

## Tizedik kötet.

I. A jelentéstan alapvonalai. Az alakokban kifejezett jelentések. (Székfoglaló.) Simonyi Zsigmond l. tagtól. 30 kr. — II. Etzelburg és a magyar húnmonda. (Székfoglaló.) Heinrich Gusztáv l. tagtól. 20 kr. — III. A M. T. Akadémia és a szömi irodalmi társaság. Hunfalvy Pál r. tagtól. 20 kr. — IV. Értsük meg egymást. (A neologia és orthologia ügyében.) Joannovics György t. tagtól. 30 kr. — V. Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. Ballagi Mór r. tagtól. 10 kr. — VI. Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophocles tropusaival. Miveltségtörténeti szempontból. (Adalék a költészet összehasonlító tropikájához.) Dr. Petz Vilmos tanártól. 60 kr. — VII. Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. Szász Károly r. tagtól. 10 kr. — VIII. Cantionale et Passionale Hungaricum. Bogisich Mihály l. tagtól. 30 kr. — IX. Az erdélyi hirlapirodalom története 1848-ig. Jakab Elek l. tagtól. 50 kr. — X. Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kultag felett. Dr. Heinrich Gusztáv l. tagtól. 40 kr. — XI. Újabb adalékok a magyar zene történelméhez. Bartalus István l. tagtól. 40 kr. — XII. A magyar romanticismus. (Székfoglaló.) Bánóczy József l. tagtól. 10 kr. — XIII. Újabb adalék a magyar zene történelméhez. Bartalus István l. tagtól. 40 kr.

## Tizenegyedik kötet.

I. Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? Hunfalvy Pál r. tagtól. . . . .	20 kr.
II. Ujgörög irodalmi termékek. Dr. Télfy Iván l. tagtól. . . . .	40 kr.
III. Középkori görög verses regények. Dr. Télfy Iván l. tagtól. . . . .	30 kr.
IV. Idegen szók a görögben és latinban. Dr. Pozder Károlytól. . . . .	50 kr.
V. A csuvasokról. Vámbéry Ármin r. tagtól. . . . .	30 kr.
VI. Szám. A számlálás módjai és az év hónapjai. Hunfalvy Pál r. tagtól. . . . .	20 kr.

## A HELYES MAGYARSÁG ELVEI

IRTA

PONORI TEWREWK EMIL.

### TARTALMA:

I. A nyelv mivoltáról. II. Nyelvünk viszontagságáról. III. Idegen szavaink. IV. Nyelvérzék és népetymologia. V. Purismus. VI. Neologismus. VII. Mondattan. VIII. A fordításról. IX. A helyes magyarság elvei.

**Ára 50 kr.**

**A magyar nyelvújítás óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata,**

tekintettel

az ujtás helyes módjára.

Irta

**Imre Sándor,**

a magy. tud. Akadémia l. tagja.

**TARTALOM:** Bevezetés. — I. Hangtani ujtások. — II. Szóragozás. — III. Szóképzés. — IV. Szófüzés. — V. Stíl.

**Ára 1 frt.**